

Іван СИЛАДІЙ

кандидат педагогічних наук, доцент,
здобувач НПУ імені М. П. Драгоманова

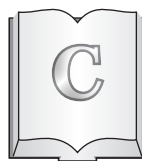
Ключові слова: людина, освіта, модернізація гуманітаризація освіти, демократизація освіти, інформатизація освіти.

Модернізація вітчизняної освіти спричинює нові виклики в системі підготовки людини до життя. Одночасно ці виклики зумовлені й процесами українського державотворення – утвердженням ринкових і демократичних відносин, становленням громадянського суспільства та політичної нації, відродженням національної культури тощо. Не меншою мірою виклики в системі освіти породжені кризовими явищами в економіці – збільшенням безробіття, падінням життєвого рівня людей, зростанням злочинності тощо. Крім того, лише ледь набувши національних контурів, українська освіта перебуває на шляху входження у багатонаціональний європейський простір. Вирішення пов'язаних з цим проблем потребує розгортання глибоких і розгалужених науково-педагогічних досліджень модернізаційних освітніх викликів.

УДК 17.023.36:316.422:37(477)

**НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ
В РОЗВИТКУ
ВІТЧИЗНЯНОЇ
ОСВІТИ**

© Силадій І., 2017

учасна модернізація породжує нові тенденції в розвитку освіти. Серед них фахівці особливу увагу звертають на гуманітаризацію і фундаменталізацію освіти, її прагматизацію (насамперед формування поля бізнесосвіти), інформатизацію, демократизацію тощо. Одночасно під час дослідження модернізаційних процесів в освітній сфері слід зосередитися не тільки на кожному з них окремо, але й передбачити вивчення комплексних заходів, які можуть призвести до досягнення головної мети – реформування української освіти на шляху її входження до світової освітньої спільноти.

Серйозним позитивним імпульсом для розвитку освіти є затверджена урядом України концепція «Нова українська школа. Простір освітніх можливостей». Приділяючи посилену увагу дисциплінам фізико-математичного та природничого напрямів, ця концепція покладає завдання формування цілісної людини, особливо її реалістичного світогляду, а відтак – зосередження уваги на предметах гуманітарного циклу.

Під цим оглядом насамперед має розгортатися глибока гуманітаризація освіти як один з провідних векторів її розвит-

ку. Компетентнісний підхід та людиноцентристська парадигма освіти обумовлюють переорієнтацію освіти з потреб суспільства на потреби людини, на можливість опанувати досягнення світової та вітчизняної культури, вільно визначати власні світоглядні позиції і духовні цінності, розвивати творчі здібності. Цей поворот до людини як мети освіти підкріплювався цілою низкою встановлених законом принципів державної політики в галузі освіти, які свідчать про гуманізацію всього освітнього процесу, що полягає у створенні сприятливого для розвитку людини об'єктивного середовища здобуття освіти. Це гуманістична природа освіти, пріоритет загальнолюдських цінностей, вільного розвитку особистості, загальнодоступність, світський характер освіти, свобода і плюралізм, демократичні чинники управління освітою, автономність освітніх установ [12, с. 90].

Важливе місце в процесі гуманітаризації було відведено культурологічній підготовці. Культурологічна підготовка була визнана необхідною складовою вищої професійної освіти. Її завданням було навчити студента вмінню орієнтуватися в основних законодавчих актах і конкретно-історичних формах розгортання культури як сукупного продукту суспільного розвитку. Вона була покликана формувати світоглядний кругозір фахівця, виходячи не з жорстких ідеологічних настанов на соціальне протистояння і ізоляціонізм, а розкриваючи загальноісторичні закономірності становлення людської культури, сприяючи взаєморозумінню і продуктивному спілкуванню різних типів культур, навчаючи пошуку порозуміння та вміння співпрацювати. Як зазначає В.П. Андрущенко, університет і гуманізм, культура і людяність – поняття нероздільні. Без гуманізму і його носіїв – інтелігенції університетського рівня освіченості – суспільство існувати не може. Принаймні не може бути цивілізованим. В Україні, на жаль, гуманітарна освіта перебуває в занедбаному стані. Навіть в університетах освіта підпадає під вплив «технократизму» і «прагматизму». Це віддаляє

нас не лише від Європи, але й від усього цивілізованого світу, створює серйозну загрозу для фундаментальних цінностей [1, с. 4].

Важливою тенденцією в розвитку сучасної вітчизняної освіти є її прагматизація (особливо як формування поля бізнес-освіти). В Україні внаслідок реформи вищої освіти почало формуватися своєрідне ринкове середовище освіти, невід'ємними складовими якого стали економізм і комерціалізація, які потребують нових правил взаємодії, статусних та рольових взаємовідносин, ціннісно-нормативних стандартів. Тому не випадково в українському суспільстві розгорнулися наукові суперечки з приводу того, наскільки масштабними є дані процеси, у якій формі вони протікають та як позначаються на якості надання освітніх послуг. У світовій освітній практиці з'являються нові процеси та феномени, такі, як «підприємницький університет», «академічний капіталізм», «університет ринкового типу» тощо. Такі дослідники, як А. Грудзинський, М. Лукашенко, А. Смоленцева та деякі інші розглядають вищий навчальний заклад не стільки як соціокультурну структуру, а радше як організацію з виробництва послуг [7, с. 11].

Для України дуже важливо з усією серйозністю оцінити можливий вплив принципів ринкової економіки на сферу вищої освіти, що має поки малий досвід функціонування в умовах ринку і яка не має досвіду роботи в умовах реальної конкуренції. У свідомості людей продовжує домінувати твердження про значення освіти взагалі та вищої зокрема як про благо, але не як про товар, адже запровадження принципів ринку у вищу освіту впливає на визначення перспектив її розвитку. При цьому освіта давно несе в собі риси товару і чітко розмежувати ці дві складові вже неможливо. Тим не менш, у свідомості людей вища освіта не повинна стати товаром у більшій мірі, ніж благом [10, с. 11].

В умовах економічної кризи всі розвинені країни, у яких превалювало бюджетне фінансування системи професійної освіти, у тому числі вищої, зберегли (або навіть

збільшили) обсяги державних коштів на освіту. Посилено заходи з підтримки освітнього та/або студентського кредитування та його гарантування з боку держави, а також збереження пільгових ставок по кредитах. В Україні процес відбувається навпаки. Але треба розуміти, що широке залучення молоді в систему вищої та середньої професійної освіти на платній основі створює підвищений ризик в умовах економічної кризи. При скороченні доходів сімей або при втраті роботи студентів доведеться відраховувати. Особливо гостро дана проблема постане в багатьох провінційних вишах чи філіях столичних ВНЗ [6, с. 6]. При цьому різко скоротяться доходи самих навчальних закладів, що може призвести до кризи систему професійної освіти. Цей процес уже пішов і торкнувся навіть провідних вишів країни.

Комерціалізація системи освіти проявляється у диверсифікації джерел фінансування, варіативності, багаторівневості, створенні нових технологій навчання, виникненні нових освітніх форм, програм, посиленні мобільності студентів, збільшенні приватних інвестицій. В українському суспільстві значно поширена нова форма прояву комерціалізації, яка передбачає структурну перебудову ВНЗ у бізнес-структури, отримання прибутку від різних видів навчальної діяльності. Диверсифікація здійснюється на галузевому, регіональному та локальному рівнях і характеризується значним зростанням кількості недержавних вишів, стрімкому збільшенні ВНЗ фінансово-економічного і юридичного профілю. Але українська модель економізму і комерціалізації, яка реалізується у вищій освіті, суттєво відрізняється від американської та західноєвропейської, по-перше, спрямованістю на фінансову прибутковість, а не на економізацію інтелектуального прибутку; по-друге, консюмеризмом, своєрідним типом споживачької поведінки, яка забезпечує зростання доходності вищих навчальних закладів радше за рахунок різноманітних додаткових послуг, ніж за рахунок розробки і запровадження нау-

ково-дослідницьких та інженерно-консалтингових проектів та участі в міжнародних освітньо-економічних програмах; по-третє, наявністю корумповано-тіньових схем перерозподілу фінансових та матеріальних ресурсів під час підготовки та атестації науково-педагогічних кадрів для вищої школи і акредитації навчальних закладів [7, с. 16].

Не менш визначною тенденцією в розвитку сучасної української освіти є її інформатизація. Як один з провідних чинників соціальних змін сучасна, освіта безпосередньо пов'язана з інформаційними технологіями. Своєю чергою розвиток комп'ютерних технологій та Інтернет призвели до появи десятків нових видів діяльності та нових професій. Щорічно оновлюються (знецінюється, застаріває) від 10 до 20 % професійних знань. Американський футуролог Е. Тоффлер ще в 50-ті роки минулого століття попереджав про швидке старіння знань і необхідність довічного освітнього процесу, де традиційні лекції повинні поступитися місцем безлічі інтерактивних навчальних методик – від ролевих ігор до комп'ютеризованих семінарів [8, с. 217]. Інформатизація освіти є тенденцією об'єктивною, а тому й невідворотною. Більше того, вона є стратегічним ресурсом розвитку освіти постіндустріального суспільства. Проблема в тому, що Україна повинна йти в інформаційний світ ще більш активно і прагматично, ніж західні чи східні університети. Водночас ми повинні наповнити цю ходу ґрунтовним психолого-педагогічним забезпеченням, практичним розрахунком і повноцінним педагогічним прогнозом. З використанням Інтернет технологій з'явилася можливість необмеженого і дуже дешевого тиражування навчальної інформації, швидкої та адресної її доставки. Навчання при цьому стає інтерактивним, зростає значення самостійної роботи тих, хто навчається, посилюється інтенсивність навчального процесу. Але є певні перешкоди та суперечності, які стоять на шляху впровадження Інтернет технологій у ВНЗ, а саме: застаріла матеріальна база; відсутність навчальної інформації,

втіленої в навчальний процес ВНЗ; невідготовленість викладачів до використання інформаційних технологій [1, с. 6].

Інтенсифікація інформаційних потоків, як один із головних чинників входження глобалізованого світу в еру інформаційного суспільства, відображає кризу класичної наукової парадигми. Остання виявляється у поширенні двох протилежних тенденцій сучасної науки – універсалізації та інтеграції знань з одного боку, та їх науково-технічної спеціалізації – з іншого. Виникає проблема надзвичайно швидкого поновлення знань та технологій у зв'язку з виявленням так званого «періоду напіврозпаду компетенції». У деяких науково-технічних галузях через декілька років спостерігається тенденція зниження удвічі рівня професійної компетентності фахівців, тому цей рівень має постійно підтримуватися [5, с. 254]. Не варто забувати також, що зараз століття інформаційних технологій і комп'ютерних програм. І, проводячи державну політику, потрібно користуватися цим як одним з основних інструментів правильного і здорового управління свідомістю людей, а також пропаганди різних культурних і моральних цінностей. Тому саме за допомогою інтернету (соціальні мережі, популярні сайти) необхідно масово впроваджувати ідеї здорового виховання і морально-етичного відновлення нашого суспільства [9, с. 126].

Зрештою, помітною тенденцією у розвитку сучасної вітчизняної освіти є її демократизація. Тенденції демократизації освіти дослідник Ю. В. Рарог, наприклад, убачає у декількох напрямках: децентралізація управління навчальними закладами, розвиток університетського самоврядування, підвищення суспільного статусу професорсько-викладацького складу, поширення впливу громадськості на освіту тощо [11, с. 61]. Можна стверджувати, що українська освіта рухається на шляху до демократизації, але всі перелічені параметри знаходяться ще в зародковому стані, а от народяться вони врешті-решт чи ні – залежить від виваженої та відповідної освітньої політики держави.

Зрозуміло, що всі перелічені тенденції також потребують розгалужених досліджень. «Модернізація навздогін» 1980–1990 рр. була покликана вивести вітчизняну освіту з системної кризи. Змістовно і за методами вона орієнтувалася на західні зразки, ліберальні цінності, пріоритет особистісного над колективним. Це повинно було допомогти подолати традиційні недоліки вітчизняної освіти (зайву академічність, споглядальність, відірваність від реальності). Як цільові настанови були обрані такі характеристики, як самостійність, активність, мобільність, формовані за допомогою посилення технологічної складової навчального процесу при скороченні загальногуманітарного компонента на основі компетентнісного й індивідуально-діяльнісного підходів [4].

Однак поставлені модернізацією цілі так і не були досягнуті. Більше того, за минулий, з початку реформування, період рівень освіченості випускників шкіл значно знизився. Технологізація освітнього процесу привела, з одного боку, до розширення діяльнісних умінь учнів, з іншого – до звуження загального кругозору, що проявляється на всіх рівнях освіти. Зважаючи на проблеми галузі, у системі вищої освіти найближчим часом очікується низка змін. Так, у лютому 2014 р. було обрано новий склад Міністерства освіти і науки України. Свого часу колишній міністр освіти С. Квіт оголосив план її реформування на 100 днів, згідно з яким пріоритетним напрямом діяльності нового керівництва МОН було підвищення ефективності, прозорості та публічності в роботі міністерства; децентралізація управління в освіті й забезпечення прав учасників навчального процесу; спрощення процедур ліцензування та акредитації ВНЗ (нострифікація атестатів і дипломів); прийняття нового закону України «Про вищу освіту»; відокремлення Вищої атестаційної комісії від Міністерства освіти і науки України; забезпечення прозорості вступної кампанії, підвищення ролі ЗНО; відновлення активної співпраці з міжнародними партнерами у сфе-

рі освітніх програм; створення бази міжнародних навчальних програм для ВНЗ і студентів [2].

Перебуваючи депутатом Верховної Ради України, Л. Гриневич, як Голова Комітету з питань науки та освіти, запропонувала для обговорення громадськості власні проекти, наприклад, план демонополізації освітніх реформ. Зокрема, стратегічну ціль у сфері вищої освіти й науки вона вбачає в створенні сучасної системи виробництва знань, технологій та інновацій, а основними завданнями – фінансовий та управлінський аудит системи управління освітою й наукою; скасування бюрократичних наказів МОН, позбавлених управлінського змісту, дебюрократизація звітності викладачів і вчителів; знищення корупції у сфері освіти; розбудова інституційного фундаменту; забезпечення академічної та фінансової автономії навчальних закладів, педагогічної свободи викладача; розвиток Національної рамки кваліфікацій; інтеграція академічної та університетської науки, зокрема, шляхом створення спільних дослідних підрозділів і поширення науково-викладацького сумісництва тощо [3].

Отже, можна зробити висновки, що глобалізація та інформатизація, як і входження України у європейський освітній простір, водночас є й загрозою і можливістю вдосконалення національної системи освіти. Головне завдання полягає у перешкоджанні загрозам та створенні сприятливих умов для позитивного впливу. Як відповіді викликам глобалізації пропонується розвиток національної ідеї освіти, зміст якої полягає у збереженні та примноженні національних освітніх традицій. Приєднання України до європейського освітнього простору базується на виконанні завдань Болонської декларації, сутність яких полягає у запровадженні загальноєвропейської моделі освіти у вітчизняний культурно-освітній простір, основою якого мають стати спільні фундаментальні принципи її функціонування. Проведений аналіз дозволяє дійти висновку, що модернізація системи освіти в Україні за умов сучасних глобалізаційних процесів спрямовується на розвиток фундаментальної науки, українських та світових культурних цінностей, громадянського суспільства, орієнтацію на ідеали демократії і гуманізму, які необхідні для існування та розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. Проблема входження української університетської освіти в європейський освітній простір / В. Андрущенко, І. Гамерська // Рідна школа. – 2012. – № 1–2. – С. 3–8.
2. Галах В. В. Реформування системи вищої освіти України (1991–2014): аналітичний огляд / В. В. Галах // Зб. наук. праць Нац. акад. пед. наук України [Електронний документ]. – Режим доступу : <http://www.dnpb.gov.ua/datas/upload/files/874676796.pdf>
3. Гриневич Л. План демонополізації освіти і науки [Електронний ресурс] / Л. Гриневич // Освітня політика: портал громадських експертів. – Режим доступу : <http://education-ua.org/ua/articles/218-plan-demonopolizatsiji-osviti-i-nauki>.
4. Дорохова Т. С. Ментальные противоречия отечественного образования / Т. С. Дорохова // Интернет-журнал: Проблемы современного образования [Электронный документ]. – 2014. – № 5. – С. 5–12. – Режим доступа : [isobr.uspu.ru/doki/article/785/Тезисы Дорохова.doc](http://isobr.uspu.ru/doki/article/785/Тезисы%20Дорохова.doc)
5. Дубасенюк О. А. Модернізація системи освіти в Україні в умовах сучасних глобалізаційних процесів / О. А. Дубасенюк // Освітні реформи:

REFERENCES

1. Andruschenko V. The problem of entering the Ukrainian university education in European educational space / V. Andruschenko, I. Hamerska // *Ridna shkola*. – 2012. – № 1–2. – P. 3–8.
2. Halakh V. V. Reforming the system of higher education in Ukraine (1991–2014) : an analytical review / V. V. Halakh // [Web document] Collection of research papers – Access mode : <http://www.dnpb.gov.ua/datas/upload/files/874676796.pdf>
3. Hrynevych L. The plan of monopolization of education and science [Electronic resource] / L. Hrynevych // Educational policy: public experts portal. – Access mode : <http://education-ua.org/ua/articles/218-plan-demonopolizatsiji-osviti-i-nauki>.
4. Dorokhova T. S. Mental contradictions of national education / T. S. Dorokhova // [Electronic document] Web journal: Problems of modern education. – 2014. – № 5. – P. 5–12. – Access mode: [isobr.uspu.ru/doki/article/785/Тезисы Дорохова.doc](http://isobr.uspu.ru/doki/article/785/Тезисы%20Дорохова.doc)
5. Dubaseniuk O. A. Modernization of the system of education in Ukraine in conditions of modern globalization processes / O. A. Dubaseniuk // Educational reforms: mission, reality, reflection: monograph / (eds.) V. Kremen, T. Levovytsky,

місія, дійсність, рефлексія : монографія / за ред. В. Кременя, Т. Лєвовицького, В. Огнєвюка, С. Сисєвої. – К. : ЕДЕЛЬВЕЙС, 2013. – С. 253–262.

6. **Клячко Т. Л.** Модернизация образования и экономический кризис / Т. Л. Клячко // *Universum: Vestn. Герценовского ун-та.* – 2009. – № 5. – С. 3–13.

7. **Кльов М. В.** Економізм і комерціалізація як глобалізаційні тенденції вищої освіти в сучасній Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціол. Наук : спец. 22.00.04 / М. В. Кльов, Класичний приватний ун-т. – Запоріжжя, 2015. – 20 с.

8. **Муртазина Г. Х.** Модернизация в образовании: барьеры и пути их преодоления / Г. Х. Муртазина // *Известия Российского гос. пед. ун-та им. А. И. Герцена.* – 2013. – № 162. – С. 214–220.

9. **Наумов С. Ю.** Проблемы модернизации российского образования / С. Ю. Наумов, Е. И. Демидова // *Вестн. Саратовского гос. соц.-эконом. ун-та.* – 2013. – № 3. – С. 125–127.

10. **Петрович О. Г.** Современное российское высшее образование в контексте глобализации : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. социол. наук : спец. 22.00.01 / О. Г. Петрович, Саратовский гос. ун-т им. Н. Г. Чернышевского. – Саратов, 2010. – 22 с.

11. **Рарог Ю. В.** Сучасні тенденції в реформуванні вищої школи в розвинених країнах світу / Ю. В. Рарог // *Наук. зап. Нац. ун-ту «Києво-Могилянська академія».* – 2001. – Т. 19: Політичні науки. – С. 59–64.

12. **Саркисьян Т. Н.** К вопросу о модернизации образования / Т. Н. Саркисьян // *European science review.* – 2014. – № 3–4. – С. 89–92.

V. Ohneviuk, S. Sysoieva. – K. : EDELVEIS, 2013. – P. 253–262.

6. **Kliachko T. L.** The modernization of education and the economic crisis / T. L. Kliachko // *Universum: Vestn. Hertsenovskoho un-ta.* – 2009. – № 5. – S. 3–13.

7. **Klov M. V.** Economism and commercialization as globalization trends of higher education in modern Ukraine : Avtoref. dys. ... kand. sotsiol. nauk 22.00.04 / M. V. Klov; *Klasychnyi pryvatnyi un-t.* – Zaporizhzhia, 2015. – 20 p.

8. **Murtazyna G. H.** Modernization in education : obstacles and ways to overcome them / Murtazyna G. H. // *Yzvestiya Rosyiskoho hos. ped. un-ta ym. A. Y. Hertsena.* – 2013. – № 162. – P. 214–220.

9. **Naumov S. Y.** Problems of Russian education modernization / S. Y. Naumov, E. Y. Demydova // *Vestn. Saratovskoho hos. sots.-ekonom. un-ta.* – 2013. – № 3. – P. 125–127.

10. **Petrovych O. H.** Modern Russian higher education in the context of globalization : Avtoref. dys. ... kand. sotsyol. Nauk : 22.00.01 / O. H. Petrovych; *Saratovskiy hos. un-t ym. N.H. Chernyshevskoho.* – Saratov, 2010. – 22 p.

11. **Raroh Y. V.** Modern tendencies in reforming the higher education in the developed world / Y. V. Raroh // *Scien. Not. of Nat. Univ. «Kyievo-Mohylianska akademija».* – 2001. – Т. 19 : Political sciences. – P. 59–64.

12. **Sarkysian T. N.** On the issue of modernization of education / T. N. Sarkysian // *European science review.* – 2014. – № 3–4. – P. 89–92.